

Az avantgárd és a hagyomány

A 70 éves Birkás Istvánról

Kortárs Művészeti Intézet, Dunaújváros, 2017. I. 20. – II. 25.

PÉNTEK IMRE

Ha a művészpályák alakulását vizsgáljuk, látjuk, hogy vannak, akik a szellemi kalandot és az egzisztenciális változtatást egy időben élik meg, míg mások nem mozdulnak ki egy helyről, viszont stílusbeli elképzeléseik – bizonyos időintervallumokat tekintve – olykor radikálisan eltérnek egymástól. A nagy utazók, a nyughatatlan kutatók épp úgy elérhetik céljaikat, mint a szülőhelyükhöz, városukhoz ragaszkodók. Az utóbbiakhoz tartozik *Birkás István* festőművész is. Igaz, hogy Kunmadarason látta meg a napvilágot, de családja 1953-ban Sztálinvárosba költözött, s a fiatal Birkás István 1969-ben, tulajdonképpen a Főiskola elvégzése után visszatért választott városába, Dunaújvárosba, és mindmáig hű maradt hozzá. Ez a majd ötven év nem csekély, s bár a művész igyekezett „feldolgozni” ottani élményeit,

BIRKÁS ISTVÁN:

Maszk II., 1997, vegyes technika, fa, 40x38 cm magántulajdon

BIRKÁS ISTVÁN:

Veronika kendője, 1975, olaj, vászon, 80x60 cm magántulajdon

foró: Sulyok Miklós

foró: Sulyok Miklós

együttal távolságot is tartott a kisvárosi lét kínálta impresszióktól. Mégis: számos motívuma csak innen eredhet, innen épülhetett be festészetébe és plasztikai világába. És a fogadott város – ahol művész többféle szervezőmunkát végzett az elmúlt évtizedekben – sem feledkezik meg róla, gazdag, változatos visszatekintő kiállítást rendez a 70 éves alkotónak a Kortárs Művészeti Intézetben.

Ha szó esik róla, elsősorban fakturális munkái kerülnek előtérbe. A paraszti múlt rekvizitumainak újrafelhasználása, újrakomponálása, amelynek során a veszendő ház- és bútoralkatrészek, a kézműves maradványok modern művekké rakódnak össze a keze nyomán. A Körmenyi Galéria az ilyen, már-már klaszikus jellegű munkáinak adott helyet kollekciónak. Pedig a 70-es években Birkás István is „lázadt”, akció- és gesztusfestészetével szorosan felzárkózott a kibontakozó neoavantgárd mozgalmakhoz. Művészetének egyik legjobb ismerője, Kováts Albert forrásnak Donáth Péter művészetét tekinti, de szűkebb környezetében is találhatott megfelelő példákat. Elsősorban Ujházi Péterre gondolok, akinek kicsit szürreális, kicsit meditatív ductusa bizony befolyásolhatta Birkás képkalkító fantáziáját. A ríktó színek, az elrajzolt alakok (és alakzatok), a táncoló perspektíva közel állnak az említett alkotóhoz. A fragmentaritás mellett már itt megjelenik az analitikus világszemlélet, amely részeire bontja a látványt, majd újra összeilleszti, de nem a megszokott logika szerint. A vibráló, dehumanizált szín- és formajelenségekkel megalapozta saját művészi terepét, ahonnan tovább lehetett – és lehet – lépni.

A 80-as évek az útkeresés idejét jelentették. Ki tudja, mi – nosztalgia, kíváncsiság – hívta, csalta őt vissza Kunmadarasra, szőlőfalujába. De mindegy is, a felfedezés megtörtént. S ez a visszatérés jelentősen átalakította művészi felfogását. Az avantgárd művész és a paraszti múlt találkozása: mi jön ki ebből? Nos, egy sajátos, eredeti változat. Birkás „megszóltották” a romlás, a bomlás maradványai, hulladékai, és a töredékesség itt nem festékfoltokban, hanem tárgyi valóságban jelent meg előtte. És a művész értett a szóból, a régmúlt tárgykultúrájából, és megalkotta a maga remek asszablázsait, síkplasztikáit.

Kováts Albert nosztalgiáról ír, amikor e fordulatról értekezik. Számomra ez a „megfejtés” nem kielégítő, ebben a visszafordulásban nem okvetlenül nosztalgiát látok. Inkább fölkínáló formaelem-lehetőséget. A művészi szabadság érzékenységének tanújelét. A beavatkozás, az újraalkotás provokatív megjelenését. Igen, van ebben valami ösztönösség, amikor a múlt eltűnő jelenségeit valaki – az utolsó pillanatban – visszarántja a megsemmisülésből. Birkás boldogan belevetette magát ebbe a kimeríthetetlen tárgyhalmazba. A bútortöredék, a nádpadlórészlet, a rozsdás ajtóvasalás mind-mind síkplasztikaelemmé változtak, van, amikor csak a fellelt esztergált, faragott farészletek válnak dekoratív konstrukcióvá, van, amikor ezek „keretet” adnak, s kiegészülnek a művész saját motívumaival, amelyet

a megdolgozott felületre fest, vés, applikál. Egyik munkája ebből az időszakból a *Fal két jellel*.

Felül egy deszkadarab, málló, repedezett éllel, alatta a megkötött homok nádszálakkal, a harmadik réteg a szürke massa. Ebben tűnik elő legalul a kék festéknyom. Sok hasonló kompozíció született ezek nyomán. A *Szekevény* a maga passzentes elrendezésével csupa törmelék-részlet, faidom, letört bútortörök, mégis, a kompozíció a teljességet sugallja, a részek elnyerik a maguk vizuális „üdvösségét”.

Harmadik nagyobb műcsoportja a dobozok. Míg pályatársai – akik hasonló térben gondolkodnak – változatosabb tárgyegyütteseket kombinálnak, Birkás inkább papírdobozokkal manipulál. A belsőt tépett papírszeletekkel tölti meg, mint a *Zöld doboz* vagy a *Tomy doboz* esetében. Több fadobozának figurái a paraszti élet hulladéktárából származnak (*Barokkos doboz*, *Barnás*, *fehères box*). Szobrászati vénáját jelzi Dunaújvárosban felállított köztéri munkája, a *Figura*.

A művész kiteljesítette a 70-es évektől induló művészeti programját – az olyan sorozatok, mint a *Napló* vagy a *Kulcsi jegyzetek* is igazolják ezt. Sikerült társítania az avantgárd analitikus szemléletét a régi idők, az alföldi falu pusztulásra ítélte tárgyi emlékeivel. Kivételes teljesítmény ez, mágikus erő, az időbe mélyen beható tekintet kellett hozzá.

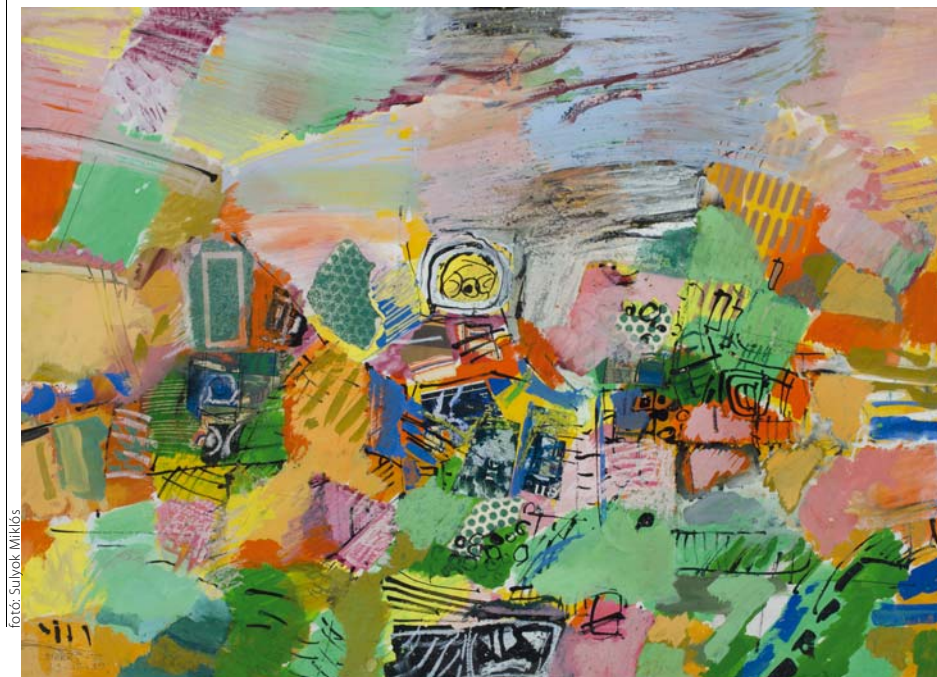

fotó: Sulyok Miklós

BIRKÁS ISTVÁN:
Az én őszöm, 2012,
vegyes technika, fa, 110x55 cm

BIRKÁS ISTVÁN:
Figura, 1996, Dunaújváros,
acélöntvény, 255 cm

BIRKÁS ISTVÁN:
Táj ablakból, 1979,
tempera, farost, 50x70 cm
magántulajdon

fotó: Sulyok Miklós